

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СПІВПРАЦІ У РАМКАХ ОДКБ

Характеризуються інтеграційні процеси у Співдружності незалежних держав взагалі та в Організації Договору колективної безпеки зокрема. Головну увагу приділено вивченню військово-економічної та військово-технічної співпраці у рамках ОДКБ. Зроблено висновок, що налагодження у повному обсязі військово-економічної та військово-технічної співпраці у перспективі мало за мету створення у форматі організації єдиного оборонно-промислового комплексу, який міг би стати важливою ланкою в інтеграційних зусиллях держав-членів ОДКБ.

Ключові слова: СНД, ОДКБ, інтеграційні процеси, колективна безпека, військово-економічна співпраця, військово-технічне співробітництво.

Исследуются интеграционные процессы в Содружестве независимых государств на примере деятельности Организации Договора коллективной безопасности. Главное внимание акцентируется на изучении военно-экономического и военно-технического сотрудничества в рамках ОДКБ. Сделан вывод, что налаживание военно-экономического и военно-технического сотрудничества в перспективе имело целью создание в формате организации единого оборонно-промышленного комплекса, который мог бы стать важным звеном в интеграционных усилиях государств-членов ОДКБ.

Ключевые слова: СНГ, ОДКБ, интеграционные процессы, коллективная безопасность, военно-экономическое сотрудничество, военно-техническое сотрудничество.

In this article an author characterizes the processes of integration in the Commonwealth of Independent States as an example of the Collective Security Treaty Organization. The author focuses on the study of military, economic, and military-technical cooperation within the CSTO. As a result of the analysis the author concludes that the establishment of military, economic, and military-technical cooperation in the future was for the purpose of creating a single organization in the format of the military-industrial complex

Key words: CIS, CSTO, the processes of integration, collective security, military and economic cooperation, military-technical cooperation.

Військово-політична інтеграція на пострадянському просторі колишнього СРСР – це якісне нове геополітичне та політологічне явище, яке впливає з функцій пострадянських держав, які поступово розширюються. Як суб'єкти світового співтовариства, які виникли не так давно, вони намагаються реалізувати свої зусилля щодо створення та розвитку військово-політичного потенціалу та об'єднання як в інтересах власної безпеки, так і стабільності у всьому Євразійському регіоні.

Зазначена проблематика ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Водночас зауважимо, що деякі напрацювання у цьому напрямі здійснено. Насамперед це дослідження науковців, присвячені специфіці розвитку інтеграційних процесів на пострадянському просторі у військово-політичній та військово-економічній сферах і проблематиці колективної безпеки у СНД¹.

Вітчизняні фахівці також приділяли та продовжують приділяти значну увагу загальним проблемам безпеки, зокрема її військово-політичним аспектам². Аналізові нових загроз міжнародній безпеці, що виникли на початку століття, присвячено праці експертів Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) Л. Полякова та М. Сунгуровського³. Водночас зауважимо, що питання

військово-економічної та військово-технічної співпраці між країнами СНД досить часто залишається поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Основними складовими військової співпраці держав–членів СНД є військово-політична, власне військова та військово-технічна співпраця, у межах якої можна виділити ряд самостійних аспектів (напрямів) співпраці.

Так, основними напрямками військово-політичної співпраці держав–членів СНД є:

- вироблення та проведення узгодженої політики щодо забезпечення колективної, регіональної та міжнародної військової безпеки. Протидія тероризму та іншим виявам екстремізму, підтримка стратегічної стабільності, миротворчої діяльності;

- удосконалення нормативно-правової бази коаліційного військового будівництва, а також будівництва та розвитку національних збройних сил;

- стратегічне планування застосування національних збройних сил, у тому числі прийняття рішень про розміщення військових об'єктів, збройних сил на територіях держав–членів СНД;

- забезпечення виконання міжнародних угод про скорочення та обмеження озброєнь;

- вироблення та проведення узгодженої соціальної політики щодо військово-службовців, громадян, звільнених у запас з військової служби та членів їх сімей.

У даній сфері співпрацюють і держави СНД, частина з яких входить до складу ОДКБ. У рамках військово-політичної співпраці відбувається обговорення та узгодження позицій із загальнобезпекової проблематики. Зокрема, важливим результатом співробітництва держав–членів ОДКБ було прийняття рішення про створення та розвиток регіональних систем безпеки (у Східноєвропейському, Кавказькому та Центрально-Азійському регіонах), а також системи колективної безпеки ОДКБ взагалі. У ході коаліційного військового будівництва в межах ОДКБ були створені об'єднані регіональні угруповання військ (сил) Збройних Сил Росії та Білорусі, Росії та Вірменії, а також Колективні сили швидкого реагування (КСШР) Центрально-Азійського регіону колективної безпеки. У подальшому в даному регіоні також передбачається створення Об'єднаного угруповання військ (сил).

На позачерговій сесії РКБ ОДКБ, яка відбулася 4 лютого 2009 р., було прийнято рішення про реформування КСШР Центрально-Азійського регіону та створення Колективних сил оперативного реагування (КСОР) ОДКБ⁴. Передбачалося, що КСОР будуть у стані високої готовності для протидії військовій агресії, а також надзвичайним ситуаціям, тероризму, організованим злочинності та нарко-трафіку. Для цього до їх складу було заплановано включити з'єднання, частини та підрозділи збройних сил (спеціального призначення, аеромобільні), підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки та інших спецслужб, а також уповноважених органів у сфері попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій усіх держав–членів ОДКБ. Утворення КСОР стало одним із кроків на шляху створення і розвитку в рамках ОДКБ військової складової двох систем: системи колективної безпеки та системи кризового реагування. Поряд із КСОР до останніх мали увійти Колективні миротворчі сили, сформовані відповідно до Угоди про миротворчу діяльність ОДКБ, яка вступила у силу 1 січня 2009 р.⁵

На виконання досягнутих домовленостей у рамках військово-політичної співпраці деякі об'єкти та контингенти Збройних Сил Російської Федерації, які мають важливе значення для забезпечення регіональної та колективної безпеки держав–членів ОДКБ, були розташовані на територіях держав СНД. До найбільш

важливих з них належать: 102-а військова база (у Вірменії), радіолокаційна станція системи попередження про ракетні напади (у Білорусі), полігон та радіолокаційна станція (у Казахстані), 999-а авіаційна база та пункт далекого зв'язку Військово-Морського флоту (у Киргизстані), 201-а військова база та станція оптико-електронного спостереження Космічних військ (у Таджикистані)⁶.

Як приклад успішної багатосторонньої військово-політичної співпраці у рамках СНД можна виділити розробку та підписання ряду угод, серед яких Угода про заходи по контролю міжнародної передачі переносних зенітних ракетних комплексів типу «Стріла» та «Ігла», Угода про соціально-правові гарантії військово-службовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їх сімей, угода про відзначення пам'яті воїнів, які загинули, та жертв війни. Однією із проблем військово-політичної співпраці у межах СНД була і залишається недостатня оперативність прийняття рішень щодо виділення національних компонентів збройних сил деяких держав до складу колективних сил ОДКБ, а також на їх застосування за межами національних територій. Для її подолання один із пунктів прийнятого державами-членами ОДКБ рішення про створення КСОР передбачає необхідність внесення у національні законодавства відповідних змін.

Основними напрямами власне військової співпраці держав-членів СНД є такі⁷:

- безпосереднє вирішення завдань будівництва, розвитку, підтримки боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності національних збройних сил;
- створення, розвиток та підтримка бойової готовності (готовності до застосування) коаліційних угруповань, спільних (об'єднаних) бойових систем управління та забезпечення їх дії й функціонування;
- безпосередня участь у миротворчих операціях на територіях держав-членів СНД та за її межами;
- оперативне планування застосування коаліційних угруповань, національних збройних сил та миротворчих контингентів військ;
- застосування елементів військової інфраструктури, повітряного та водного простору держав-членів СНД;
- оперативне облаштування територій держав-членів СНД в інтересах колективної оборони;
- усестороннє забезпечення діяльності коаліційних угруповань та національних збройних сил;
- управління повітряним рухом та контроль за порядком використання повітряного простору;
- проведення наукових досліджень та військово-історичної роботи;
- обмін досвідом проведення військових реформ, застосування озброєння та техніки, організації оперативної та бойової підготовки, морально-психологічного та інших видів забезпечення;
- формування духовних основ взаємодії держав СНД у військовій сфері.

Серед заходів військової співпраці особливе значення мало створення та розвиток об'єднаних (спільних) систем військового призначення, які формують єдиний оборонний простір держав-членів СНД. Так, на сучасному етапі у рамках СНД створені Об'єднана система протиповітряної оборони (ОС ППО СНД), система державного розпізнавання «Пароль», система забезпечення безпеки руху військової авіації, система закритого зв'язку взаємодії та деякі інші, у функціонуванні яких беруть участь від 8 до 10 держав Співдружності. Важливим етапом у забезпеченні високого ступеню бойової готовності ОС ППО СНД була організація бойового чергування для охорони повітряного простору держав-членів СНД.

Нині на стадії формування перебувають спільні (об'єднані) системи: зв'язку збройних сил СНД, геоінформаційна система військового призначення, об'єднана система контролю та оцінки радіаційної, хімічної та біологічної ситуації. У межах ОДКБ заплановано сформувати три регіональні системи ППО: російсько-білоруську, російсько-вірменську та систему ППО Центрально-Азійського регіону⁸. У ході формування регіональних систем ППО передбачено і вже здійснюється перехід від координації застосування сил та координації застосування сил і засобів ППО до управління ними з єдиного командного пункту.

Останніми роками активізувалася співпраця між державами-членами СНД і для вирішення завдань забезпечення діяльності їх національних збройних сил. Зусиллями апарату ради міністрів оборони держав-членів СНД організовано взаємодію між інженерними службами, службами радіаційного, хімічного та біологічного захисту, військовими екологами, військовими медиками, військовими психологами та соціологами, військовими юристами, архівними службами, організаціями по роботі з допризовною молоддю, ветеранськими організаціями тощо.

З метою підтримання бойової готовності коаліційних угруповань та об'єднаних систем держав-членів СНД проводилися заходи зі спільної оперативної та бойової підготовки їхніх збройних сил. Регулярними стали навчання сил і засобів ППО СНД «Бойова співдружність», до яких приєдналася і Україна⁹, військові та командно-штабні навчання «Щит Співдружності» та «Кордон», які упродовж першого десятиліття XXI століття проводилися у рамках ОДКБ.

Основними складовими військово-технічної співпраці держав-членів СНД взагалі та держав-членів ОДКБ зокрема були науково-технічна і військово-економічна співпраця та підготовка військових кадрів. Розвитку ВТС сприяла забезпеченість їх армії значною кількістю однотипних систем озброєння, зразків озброєння, військової та спеціальної техніки (ВОСТ), обмеженими можливостями для самостійного виробництва більшості зразків ВОСТ, а також наявністю кооперативних зв'язків, які збереглися з часу існування Радянського Союзу.

Основними напрямками розвитку ВТС були і залишаються такі¹⁰:

- розробка та реалізація спільних науково-технічних та дослідницьких програм і проєктів щодо створення, виробництва, підтримки у стані готовності до застосування та утилізації систем озброєння, зразків ВОСТ та військово-технічного майна (ВТМ);

- забезпечення органів управління та військ коаліційних угруповань і національних збройних сил єдиними системами озброєння, зразками ВОСТ та ВТМ;

- підготовка спеціалістів для збройних сил, оборонно-промислового та наукового комплексів;

- створення та модернізація об'єктів, призначених для розміщення, ремонту, експлуатації та бойового використання або знищення (утилізації) ВОСТ;

- виробництво, замовлення, постачання (у тому числі й на експорт) та військово-технічне супроводження постачання продукції військового призначення;

- обмін військово-технічною інформацією.

На нашу думку, при налагодженні військово-технічної співпраці з державами-членами СНД і особливо ОДКБ Російська Федерація намагається забезпечити свої довготермінові військово-політичні інтереси. Відповідними угодами передбачається здійснення РФ постачання продукції військового призначення в інтересах національних військових формувань, які виділяються до складу коаліційних угруповань в регіонах колективної безпеки ОДКБ, а також підготовка спеціалістів для збройних сил держав-членів ОДКБ на пільгових порівняно з іншими державами умовах, здійснення кооперації при створенні, модернізації та експорті про-

дукції військового призначення. Проблемою забезпечення ефективності ВТС залишається недотримання окремими державами—членами СНД взятих на себе зобов'язань. Такі факти мали місце при реалізації планів створення та розвитку об'єднаних систем військового призначення, а також облаштуванні національних збройних сил та формувань, які входять до об'єднаних угруповань, однотипними зразками ВОСТ. Це зумовлювалося насамперед обмеженими економічними та фінансовими можливостями ряду держав СНД та ОДКБ.

Військово-економічна співпраця за багатьма параметрами перетиналася з військово-технічною, оскільки діяльність у цих сферах охоплювала повний життєвий цикл зразків озброєння та військової техніки (НДР – ОКР – виробництво–експлуатація–модернізація–утилізація). У цьому контексті на деяких етапах ВЕС та ВТС просто нероздільні. Водночас, наприклад, кооперацію оборонних підприємств, взаємодію у сфері виробництва військового озброєння та військової техніки (ВВТ) можна відносити до військово-економічної співпраці. У зв'язку з цим з метою формування єдиного технологічного та військово-економічного простору держав, які брали участь у спільних розробках, виробництві та експлуатації продукції військового призначення (ПВП), було створено Міждержавну комісію з військово-економічної співпраці (МКВЕС) Співдружності Незалежних Держав як робочий орган Ради глав урядів СНД. На неї покладалися значні надії щодо спільної розробки довготермінових програм і планів військової співпраці, удосконалення питань спеціалізації та кооперації в розробці й виробництві ВВТ, сприяння у створенні спільних інтегрованих структур та збереження мобілізаційних потужностей, вирішення питань передачі технологій оборонного комплексу в цивільний сектор економіки тощо¹¹.

Створення МКВЕС Організації Договору про колективну безпеку мало на меті об'єднати та скоординувати зусилля держав—членів ОДКБ для подальшого поглиблення та удосконалення співпраці, розвитку інтеграції та більш комплексного вирішення питань ВЕС та ВТС. При цьому забезпечувалася б необхідна спадкоємність та послідовність рішення практичних завдань, пов'язаних із розробкою, виробництвом, поставками, експлуатацією та утилізацією ВВТ, а розвиток міждержавної та внутрішньодержавної нормативної бази для цих сфер співпраці здійснювався б на єдиних принципах.

Слід зауважити, що МКВЕС ОДКБ, виходячи із специфічності функцій, визначених Положенням про комісію, а також характером повідомлень, які належать до розряду конфіденційних і стосуються питань внутрішньої політики держав—членів організації щодо будівництва національних збройних сил, забезпечення їх ВВТ, а також розвитку їх військово-промислових комплексів та науково-технічного потенціалу, є єдиним робочим органом аналогічного виду в ОДКБ.

Щодо перспектив діяльності МКВЕС, то можна виділити її важливість при вирішенні завдань, пов'язаних із розвитком ОПК, промисловості, створенням нових робочих місць, зовнішньоекономічною співпрацею. Причому це стосується як окремих держав—членів ОДКБ, так й Організації Договору про колективну безпеку взагалі. Насамперед передбачалося підготувати пропозиції та виробити рекомендації щодо врегулювання спірних питань при кооперативних постачаннях підприємствами держав—членів ОДКБ сировини, матеріалів та комплектуючих елементів для виробництва ПВП, оформити пропозиції щодо збереження спеціалізації підприємств оборонного комплексу держав, які входять до Організації Договору про колективну безпеку, та накреслити підходи до розробки Єдиної довготермінової програми військово-економічної співпраці до 2015 р. Відповідно до цього, на нашу думку, налагодження у повному обсязі військово-

економічної співпраці мало на меті у перспективі створення у форматі організації єдиного оборонно-промислового комплексу, який міг би стати важливою ланкою в інтеграційних зусиллях держав-членів ОДКБ.

У цьому контексті зауважимо, що військово-економічна та військово-технічна співпраця є важливим елементом військової складової діяльності безпосередньо й ОДКБ. На нашу думку, цілком очевидно, що без належного забезпечення збройних сил союзних держав не можна говорити про адекватне виконання завдань, які поставили перед новою організацією щодо захисту на колективній основі незалежності, територіальної цілісності та суверенітету держав-членів.

Отже, співпраця у військовій сфері у межах СНД, незважаючи на певні труднощі та порівняно з іншими сферами суспільного життя, проводиться досить успішно. Більше того, у перспективі передбачається посилювати співпрацю, керуючись зовнішньополітичними інтересами своїх держав: у рамках СНД – на двосторонній основі, у рамках ОДКБ – на багатосторонній основі. Враховуючи політичні та економічні інтереси України, пріоритетом нашої політики щодо країн СНД, зокрема Росії, має стати розвиток двостороннього з РФ та багатостороннього з іншими країнами СНД військово-технічного співробітництва. Військово-співробітництво бажано підтримувати в межах угод, що були укладені раніше, розвиваючи їх, у разі потреби, в інтересах зміцнення воєнної безпеки України.

1. Федулова Н. Г. Проблемы безопасности и военного сотрудничества в рамках СНГ // Отечественная история. – 2000. – № 5. – С. 40–49; Хакимов В. Коллективная безопасность в СНГ // Международная жизнь. – 2001. – № 3. – С. 15–26; Яковлев В. Л. Военные аспекты миротворчества стран СНГ // Международная жизнь. – 2002. – № 1. – С. 13–26.

2. Бодрук О. Нові риси старого світу: військово-політична інтеграція європейських країн // Стратегічна панорама. – 2000. – № 1-2. – С. 39-49. 3. Поляков Л., Сунгуровський М. Європейська безпека: нові загрози – старі відповіді? // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 9. – С. 14-26. 4. Об итогах совместного заседания Совета министров иностранных дел, Совета министров обороны и Комитета секретарей советов безопасности Организации Договора о коллективной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkb.gov.ru/session_eighties/azd.htm. 5. Соглашение о миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.businesspravo.ru/Docum/Docum_Show_DocumID_152203.html; Секретариат Организации Объединенных Наций зарегистрировал Соглашение о миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkb.gov.ru/f/czd.htm>. 6. Цибуляк А. Г. Центрально-азійський й південно-кавказький вектори військово-політичної безпеки Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_SV/Gileyaasp/P16_doc.pdf. 7. Концепция Программы военно-технического сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by/webnpa/text.aspx?RN=n99700049#%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86>. 8. Страны СНГ создают три региональные системы ПВО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meta.kz/331965-strany-sng-sozdajut-tri-regionalnye-sistemy-pvo.html>. 9. Підсумки засідання Ради міністрів оборони держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/russia/ua/news/detail/24802.htm>. 10. Концепция Программы военно-технического сотрудничества государств – участников Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by/webnpa/text.aspx?RN=n99700049#%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86>. 11. Положение о Межгосударственной комиссии по военно-экономическому сотрудничеству Организации Договора о коллективной безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mamf.ru/mkves/doc/index_azf.php.